

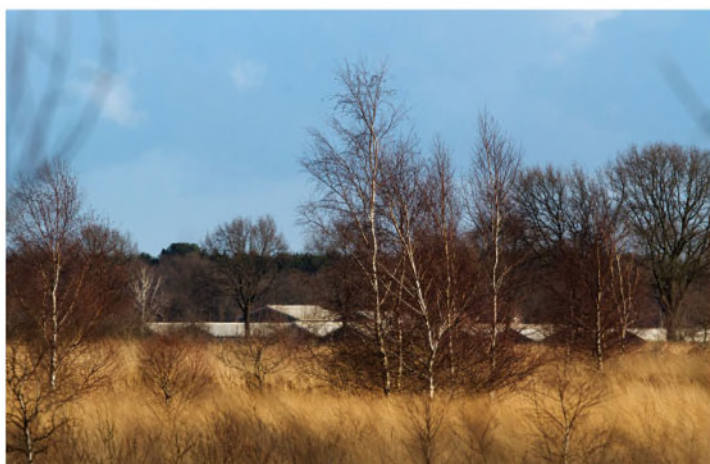

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Natura 2000-beheerplan Grevelingen

Advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport

27 november 2025 / projectnummer: 3981

1 Advies voor de inhoud van het MER

Rijkswaterstaat herzielt het beheerplan voor het Natura 2000-gebied Grevelingen (zie figuur 1). Het plan beschrijft de staat van de natuur in het gebied, de natuurdoelen en de (beheer)maatregelen om deze doelen te halen. Voor het besluit hierover wordt een milieueffectrapport (MER) opgesteld. In het MER onderzoekt en vergelijkt Rijkswaterstaat mogelijke maatregelen. Rijkswaterstaat heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage (de Commissie) gevraagd te adviseren over de inhoud van het nog op te stellen MER.

De natuur in de Grevelingen staat onder druk

Uit de Notitie Reikwijdte en Detailniveau¹ (NRD) blijkt dat de natuur in de Grevelingen onder druk staat. Hoewel de natuur in het gebied op z'n minst behouden moet blijven, is de situatie voor een aanzienlijk deel van de doelen in de afgelopen jaren verslechterd. Zo is de oppervlakte en/of kwaliteit van vier van de acht aanwezige habitattypen afgenomen. Het gaat om de habitattypen zilte pionierbegroeiingen, zilte schorren en graslanden, duindoornstruwelen en vochtige duinvalleien. Voor habitatsoorten als noordse woelmuis en groenknolorchis neemt de populatieomvang af en ook het leefgebied verslechtert. Voor gewone en grijze gewone zeehond is er geen trend bepaald omdat deze in 2022 als instandhoudingsdoel voor het gebied zijn toegevoegd.

Voor een groot aantal vogelrichtlijnsoorten (broedvogels en niet-broedvogels) is de huidige populatie te klein². Dit geldt voor vijf van de zes aangewezen broedvogelsoorten en ongeveer de helft van het aantal aangewezen niet-broedvogelsoorten. Dit kan erop wijzen dat de kwaliteit en omvang van het leefgebied niet op orde is. Voor bruine kiekendief ontbreken gegevens over de populatieomvang. Goede informatie over de kwaliteit en omvang van leefgebieden van vogelrichtlijnsoorten is veelal niet beschikbaar.

Essentiële informatie voor het MER

De Commissie beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het MER. Dat wil zeggen dat voor het meewegen van het belang van de leefomgeving in het besluit over het beheerplan voor de Grevelingen in ieder geval onderstaande informatie moet worden meegenomen:

- **Ecologisch systeem als basis voor maatregelenpakketten (zie hoofdstuk 2).** Voor het benoemen van effectieve maatregelen in het MER is goed inzicht in de knelpunten belangrijk. Hiervoor is ecologisch systeeminzicht noodzakelijk. Neem daarom in het MER een (samenvatting van een) ecologische systeemanalyse op die de samenhang tussen het abiotische systeem en de natuurdoelen en knelpunten op systeemniveau beschrijft. Beschrijf het ecologische belang en de functie van de Grevelingen in de Zuidwestelijke Delta³. Dit biedt informatie voor de afstemming van de maatregelenpakketten in de aansluitende Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta.

¹ Notitie Reikwijdte en Detailniveau Grevelingen, Actualisatie beheerplannen Natura 2000, ontwerp. Rijkswaterstaat, 26 augustus 2025.

² Kleiner dan de aantallen die zijn genoemd in het Aanwijzingsbesluit.

³ De Zuidwestelijke delta omvat ook de Natura 2000-gebieden in de ondiepe kustzone (Vlakte van de Raan en Voordelta).

- **Instandhoudingsdoelen naar concrete doelen vertalen (zie hoofdstuk 3).** Door doelen SMART te formuleren kan Rijkswaterstaat in het MER toetsen in hoeverre de maatregelen in het beheerplan bijdragen aan het halen van de wettelijke Natura 2000-doelen en het voorkomen van (verdere) verslechtering.
- **Onderbouw de ernst en omvang van knelpunten (hoofdstuk 3).** Dit biedt informatie voor het beoordelen van de (bandbreedte van de) ecologische effectiviteit van maatregelen en voor het samenstellen van het maatregelenpakket dat in het beheerplan wordt opgenomen (voorkeursalternatief).
- **Maatregelenpakketten en voorkeursalternatief (zie hoofdstuk 4).** Gebruik het MER voor het beheerplan Grevelingen om de hoeken van het speelveld te onderzoeken en daarbij ook uitersten – minder voor de hand liggende of grote maatregelen – mee in beeld te brengen en te vergelijken, met het oog op natuurherstel. Stel ook een maatregelenpakket samen waarmee de instandhoudingsdoelstellingen volledig worden bereikt. Stem de maatregelenpakketten voor de Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta op elkaar af.
- **Verbinding korte – lange termijn (zie hoofdstuk 4).** Zorg ervoor dat bij de keuze van maatregelen voldoende flexibiliteit overblijft om de bakens – met andere maatregelen – te verzetten als nieuwe inzichten daar op termijn om vragen. Dit is een aanpak op basis van adaptatiepaden.⁴
- **Doelbereik en milieugevolgen (zie hoofdstuk 5).** Beoordeel in hoeverre de Natura 2000-doelen voor habitattypen en soorten worden gehaald met de maatregelenpakketten, waaronder het voorkeursalternatief. Maak één gezamenlijk beoordelingskader voor milieueffecten voor de milieueffectrapportages voor de beheerplannen in de Zuidwestelijke Delta.
- **Monitoring (zie hoofdstuk 6).** Werk in het MER een aanzet voor een monitorings- en onderzoeksprogramma uit waarin de monitoring van het doelbereik van de natuurdoelen en de aanvulling van essentiële ontbrekende gegevens en uit te voeren onderzoek centraal staan. Geef hierin aan wie verantwoordelijk is en wanneer de monitoring en het onderzoek worden uitgevoerd.

Rapport Doeluitwerking als basis voor de NRD en het MER

Een belangrijk basisdocument bij de NRD is het rapport ‘Doeluitwerking Grevelingen’⁵. Dit rapport beschrijft het huidige doelbereik en de huidige knelpunten en oplossingsrichtingen. Het rapport vormt een basis voor het beheerplan en het MER dat daarvoor wordt opgesteld. Een deel van de informatie die in dit advies is genoemd, is in het rapport Doeluitwerking al aanwezig en kan –al dan niet aangevuld– in het MER worden opgenomen.

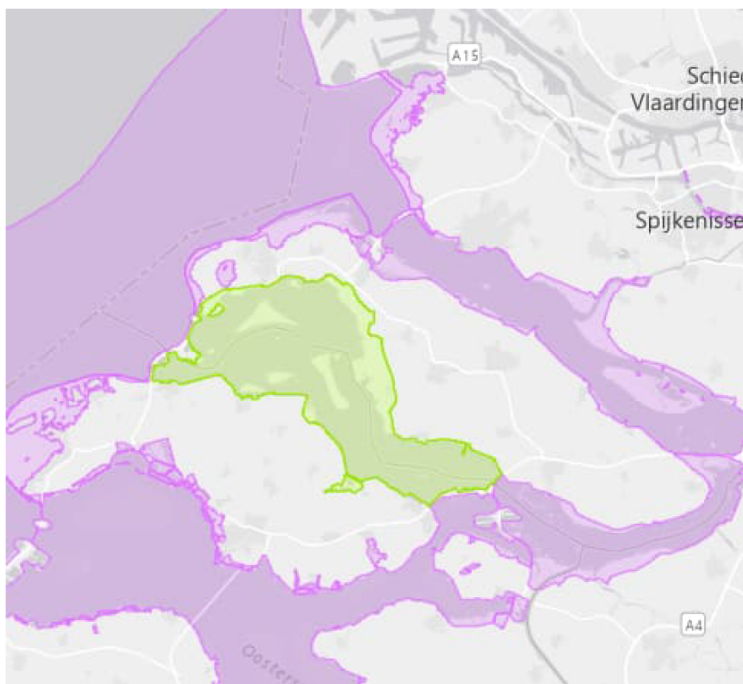
Besluitvormers en insprekers lezen in de eerste plaats de samenvatting van het MER. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER (zie hoofdstuk 7 van dit advies).

In de volgende hoofdstukken beschrijft de Commissie in meer detail welke informatie het MER moet bevatten. Ze bouwt in haar advies voort op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

⁴ De aanpak op basis van ‘adaptatiepaden’ komt erop neer dat je nu voor maatregelen kiest waarmee voldoende opties openblijven om op een moment in de toekomst op andere maatregelen over te stappen als dat dan, met de kennis van dat moment, verstandig is.

⁵ *Doeluitwerking Natura 2000-beheerplan Grevelingen*. Waardenburg Ecology, 30 mei 2025.

Ze herhaalt slechts punten uit de NRD als dat voor een goed begrip van het advies nodig is of als ze voorstelt de aanpak op onderdelen aan te passen.

Figuur 1. Ligging en begrenzing van het Natura 2000-gebied Grevelingen (groen gearceerd) (overgenomen uit de NRD).

Aanleiding MER

Voor ieder Natura 2000-gebied is een beheerplan verplicht op grond van de Omgevingswet. Het beheerplan beschrijft de staat van de natuur in het gebied, de vastgestelde natuurdoelen (instandhoudingsdoelstellingen) en de maatregelen die nodig zijn om verslechtering van de natuur te voorkomen en de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. Het eerste beheerplan voor de Grevelingen is vastgesteld in 2016 en verlengd in 2022.

Het huidige beheerplan is geldig tot 2028. Het is niet mogelijk het beheerplan nogmaals te verlengen. Daarom bereidt Rijkswaterstaat een actualisatie van het beheerplan voor. Hierin kunnen nieuwe inzichten en maatregelen richting het jaar 2034 en verder worden gepland.

Volgens de NRD kan het beheerplan kaders stellen voor projecten waarvoor een MER vereist is. Daarom wordt een plan-MER opgesteld. Op dit moment is nog niet precies duidelijk om welke projecten het gaat. Dit is afhankelijk van de inhoud van het uiteindelijke beheerplan.

Rol van de Commissie

De Commissie is onafhankelijk, bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. Ze schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Rijkswaterstaat is in de rol van voortouwnemer de initiatiefnemer voor het opstellen van het beheerplan. Het bevoegd gezag – in dit geval de minister van Infrastructuur en Waterstaat, de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en het college van Gedeputeerde Staten van de provincies Zeeland en Zuid-Holland – besluit over het Natura 2000-beheerplan.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt staan op de website. Deze zijn te vinden door nummer 3981 op www.commissiener.nl in te vullen in het zoekvak.

2 Ecologische context, beleidskader en juridisch kader en te nemen besluiten

2.1 Ecologische context

Ecologische samenhang en het belang en de functie van de Grevelingen voor de aangewezen soorten en habitattypen

De NRD geeft niet of zeer beperkt informatie over de ecologische samenhang tussen de Grevelingen en andere Natura 2000-gebieden. Uit het Aanwijzingsbesluit, het rapport Doeluitwerking en de Evaluatie van het eerste beheerplan⁶ blijkt dat de onderlinge ecologische samenhang tussen de Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta groot is. Het gaat bijvoorbeeld om deltawateren als Haringvliet, Oosterschelde, Veerse Meer en Krammer-Volkerak, de kustzone van de Voordelta maar ook om de duingebieden die grenzen aan de Grevelingen zoals Duinen Goeree & Kwade Hoek en de Kop van Schouwen.

Zo vormen de grijze zeehond en gewone zeehond in de Grevelingen een onderdeel van de populatie in de kustzone en de Zeeuwse deltawateren. Grevelingen heeft hierbij een functie als foerageer- en rustgebied voor een relatief klein deel van de Noordzeepopulatie grijze zeehond en van de landelijke populatie gewone zeehond. Met uitzondering van de bruine kiekendief geldt voor de broedvogelsoorten conform het Aanwijzingsbesluit een regiodoelstelling omdat deze soorten in feite één grote populatie vormen die zich tussen de gebieden verplaatsen.

Hoewel voor de niet-broedvogels geen regiodoelstelling geldt verplaatsen deze soorten zich ook binnen de Zuidwestelijke delta. Uit het rapport Doeluitwerking blijkt bijvoorbeeld dat de afname van Geoorde fuut in de Grevelingen samenvalt met een gelijktijdige toename in Oosterschelde, Veerse Meer en Volkerakmeer.⁷ Zowel broedvogels als niet-broedvogels bewegen zich soms zelfs op dag-basis tussen de grote wateren in de Zuidwestelijke Delta en de Voordelta om te foerageren, rusten of te overtuigen⁸.

De Commissie adviseert om in het MER inzicht te geven in:

- de ruime regionale ecologische context van de Grevelingen binnen de Zuidwestelijke Delta. Beschrijf de ecologische interactie en samenhang met andere delen van de Zuidwestelijke Deltawateren en aangrenzende natuurgebieden op het land. Ga hierbij specifiek in op de aangrenzende Natura 2000-gebieden;
- het belang en de functie van het gebied voor de aangewezen vogel- en habitatrictlijnsoorten en habitattypen binnen de context van de Zuidwestelijke Delta. Geef aan met welke natuurgebieden in de omgeving, zoals Natura 2000-gebieden en

⁶ Ecologische evaluatie Natura 2000 beheerplannen. Natura 2000 beheerplan Grevelingen. Rijkswaterstaat, 26 juni 2024.

⁷ Geoorde fuut is voor deze drie gebieden niet als doelsoort aangewezen.

⁸ Het rusten op droge platen tijdens hoogtij in de deltawateren.

gebieden die onderdeel zijn van het Natuurnetwerk Zeeland, de Grevelingen ecologisch samenhangt voor de doelsoorten.

Dit geeft aanknopingspunten voor de concretisering van doelstellingen (zie hoofdstuk 3 van dit advies) en de maatregelenpakketten (zie paragraaf 4.1). Beschrijf in hoeverre maatregelen buiten het Natura 2000-gebied nodig zijn om de doelen in het gebied te behalen.

Het belang van een ecologische systeemanalyse

Een ecologische systeemanalyse geeft goed inzicht in de samenhang tussen de abiotiek en de natuurdoelen, sturende processen voor habitattypen en soorten en (oorzaken van) knelpunten. Ook de ruimtelijke en tijdsgebonden ontwikkeling van het abiotische systeem in relatie tot de ontwikkeling van de natuurdoelen komt bij een systeemanalyse aan de orde. Dit geeft voor het MER belangrijke informatie voor het formuleren van effectieve maatregelen en voor het bepalen van het doelbereik van maatregelen.

Het rapport Doeluitwerking bevat een gebiedsbeschrijving en per instandhoudingsdoel een beschrijving van de ontwikkeling van de habitattypen en habitat- en vogelrichtlijnsoorten in ruimte en tijd. Hierbij komt ook de interactie tussen de instandhoudingsdoelen enerzijds en de abiotiek en de activiteiten die in een gebied plaatsvinden (recreatie, beroepsmatig) anderzijds aan de orde. Echter, voorafgaand aan deze beschrijvingen, is een analyse van het ecologisch functioneren en het voedselweb nodig waarbij vanuit het systeem wordt gekeken naar de samenhang tussen abiotiek, de biologische interacties, de natuurdoelen en sturende factoren.⁹

De Commissie adviseert om na te gaan of de huidige uitwerkingen in het rapport Doeluitwerking compleet zijn voor het gehele systeem (voor zowel aquatische als terrestrische natuur), de kernopgaven en instandhoudingsdoelen en de samenvatting van deze informatie in de vorm van een ecologische systeemanalyse op te nemen in het MER.

De Commissie adviseert in de systeemanalyse de volgende aspecten mee te nemen:

- de samenhang tussen (problemen in) de waterkwaliteit in de Grevelingen en de effecten die dit heeft op de Natura 2000-doelen. Welke invloed hebben bijvoorbeeld de waterkwaliteit en zuurstofloosheid onder in de waterkolom op het bodemleven, de visgemeenschap en de voedselbeschikbaarheid van soorten. Welke veranderingen hebben hierin plaatsgevonden en wat zijn mogelijke herstelmaatregelen? Beschrijf hierbij ook de (dagelijkse) uitwisseling van zeewater door de verbinding met de Voordelta via de Brouwersluis en door het openstellen van de Flakkeese Spuisluis met de Oosterschelde waardoor het zoutgehalte op peil blijft;
- het belang van peildynamiek voor de Natura 2000-doelen, de veranderingen die hierin hebben plaatsgevonden en het perspectief voor herstel (zie ook hoofdstuk 9 van het rapport doeluitwerking);
- De samenhang tussen de doelen en maatregelen in het kader van Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water en de Natuurherstelverordening;
- De effecten van klimaatverandering op de Natura 2000-doelen. Ga hierbij ook specifiek in op de grenzen aan de mogelijkheid om het doorspoelbeleid bij zeespiegelstijging op termijn door te zetten;

⁹ Dit is ook een van de aanbevelingen van de Ecologische Autoriteit in het Advies op de Natuurdoelanalyse voor de Grevelingen. In dit advies wordt geadviseerd een landschapsecologische systeemanalyse (LESA) uit te voeren.

- geef duidelijk aan welke informatie op systeemniveau ontbreekt en waarvoor dus nader onderzoek nodig is.

Onderlinge afstemming beheerplannen essentieel

Vanwege de sterke ecologische samenhang tussen de Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta en de regiodoelen voor de aangewezen broedvogels adviseert de Commissie om de keuze van maatregelen in de beheerplannen voor deze gebieden inhoudelijk af te stemmen. Breng verder het doelbereik van maatregelen niet alleen op het niveau van het individuele Natura 2000-gebied in beeld, maar op het niveau van de Zuidwestelijke Delta. Dit geeft inzicht of alle gekozen maatregelen samen voldoende zijn voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen. Als de gezamenlijke effecten van deze maatregelen onvoldoende zijn, kan worden bekeken in welk gebied een stap extra gezet kan of moet worden.

Ecologische maatregelen en onderzoeken eerste beheerplan

Het eerste beheerplan bevat al maatregelen om de natuurdoelen te halen. Ook is beschreven welk ecologisch onderzoek nodig was en uitgevoerd zou worden. Inzicht in de resultaten hiervan levert belangrijke informatie op over het huidige ecologische functioneren van het gebied en helpt het formuleren van maatregelen voor het nieuwe beheerplan. Geef daarom een samenvatting van de uitgevoerde maatregelen en onderzoeken die in de eerste beheerplanperiode zijn uitgevoerd en evalueer de effectiviteit ervan. Gebruik deze informatie bij de onderbouwing en mogelijke bijstelling van maatregelen voor het te actualiseren beheerplan. Breng ook nieuwe kennisvragen in beeld.

2.2 Beleidskader en juridisch kader

In de NRD staat welke wet- en regelgeving en welk beleid relevant zijn voor het beheerplan. Het gaat om beleid dat het doelbereik ondersteunt en het beleid dat daar mogelijk mee conflicteert. Betrek daarbij ook –voor zover relevant voor dit gebied en voor het doelbereik– de planvorming op het vlak van de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening (onder andere aanlanding Wind op Zee, electrolyse, kernenergie), van recreatie en toerisme en de nationale ruimtelijke indeling (Nota Ruimte). Ga na welke inzichten relevant zijn in verband met geactualiseerde klimaatscenario's en de zeespiegelstijging.

Vertaal deze brede juridische en beleidsmatige context naar inhoudelijke randvoorwaarden voor het beheerplan. Beschrijf of het beheerplan in het licht van deze dynamiek kan voldoen aan de randvoorwaarden.

2.3 Te nemen besluit(en)

De procedure voor de milieueffectrapportage wordt doorlopen voor het beheerplan. Daarnaast zullen mogelijk andere besluiten nodig zijn voor het treffen van de maatregelen, zoals een projectbesluit. Geef aan welke besluiten dit zijn, wie daarvoor het bevoegde gezag is en wat globaal de planning is.

3 Instandhoudingsdoelstellingen

In het aanwijzingsbesluit voor de Grevelingen zijn instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen en habitat- en vogelrichtlijnsoorten geformuleerd. Het gaat om doelen voor:

- de omvang en kwaliteit van zeven habitattypen;
- de populatieomvang¹⁰ en omvang en kwaliteit van leefgebieden van vier habitatsoorten, zeven broedvogelsoorten¹¹ en vierendertig niet-broedvogelsoorten.

Voor habitattypen en niet-broedvogels gelden behoudsdoelstellingen, voor habitatsoorten en broedvogels gelden behoudsdoelstellingen of verbeterings-/uitbreidingsdoelstellingen.

Leid concrete doelen af van de geldende Natura 2000-doelen

Kwantitatieve doelen ontbreken in het aanwijzingsbesluit van de Grevelingen, behalve voor de populatieomvang van de meeste aangewezen vogels. Om te weten waar Rijkswaterstaat op moet sturen, adviseert de Commissie om de niet-gekwantificeerde doelen voor dit gebied zo veel mogelijk SMART¹² te formuleren. Door doelen SMART te formuleren kan Rijkswaterstaat in het MER toetsen in hoeverre de maatregelen in het beheerplan bijdragen aan het halen van de wettelijke Natura 2000-doelen en het voorkomen van (verdere) verslechtering. Zorg bij het SMART maken van doelen voor een geografische afbakening met een duidelijke (ruimtelijke) uitwerking van de oppervlakte- en kwaliteitsdoelen.

Concreet betekent dit voor oppervlakte- en kwaliteitsdoelen het volgende:

- **Oppervlakte en omvang:** bepaal welke oppervlakten waar vereist zijn op basis van de referentiesituatie. Geef aan welke oppervlakten haalbaar zijn op basis van ecologische systeem-informatie en soort-specifieke ruimtelijke eisen die samenhangen met de functie die een gebied heeft voor een soort.
- **Kwaliteit:** formuleer de benodigde en locatiespecifieke ecologische condities voor habitattypen en leefgebieden van soorten. De Commissie benadrukt dat dit doelen moet opleveren die concreet en toetsbaar zijn in het MER. Ze benadrukt ook het belang van een navolgbare beschrijving van de wijze waarop de kwaliteitsdoelen vertaald zijn naar doelen in het beheerplan en het MER.

Te betrekken informatie bij concretisering doelen

Betrek bij het concretiseren van doelen:

- de geldende kernopgaven voor het gebied;
- de profielfragmenten en de bouwstenen voor habitattypen en soorten;
- de functie die het gebied heeft voor soorten;¹³
- de actuele informatie over de staat van de natuur in het gebied uit bijvoorbeeld het rapport Doeluitwerking, de evaluatie van het eerste Natura 2000-beheerplan en de Natuurdoelanalyse (NDA);
- de samenhang met andere Natura 2000-gebieden (zie paragraaf 2.1 hiervoor);

¹⁰ Voor vogels gaat het om de draagkracht van een gebied voor de in het aanwijzingsbesluit genoemde vogelaantallen. De daadwerkelijke aanwezigheid van de in het doel genoemde aantallen vogels geeft een goede indicatie of het leefgebied op orde is. Als het doelaantal niet wordt gehaald moet een analyse worden uitgevoerd of de omvang en kwaliteit van het leefgebied in stand is gebleven. Zie: [Factsheet instandhoudingsdoelen voor vogel- en habitatrichtlijnsoorten](#)

¹¹ Het gaat voor de meeste broedvogelsoorten om een regionaal doel. Dit is een doel dat voor meerdere gebieden geldt.

¹² Specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden.

¹³ Op basis van het aanwijzingsbesluit en gebiedsinformatie.

- voor broedvogels met een regiodoelstelling: inzicht in het belang die de Grevelingen heeft voor deze soorten. Een regionale broedvogelvisie kan hierbij helpen;¹⁴
- voor gewone zeehond: inzicht in het belang die de Grevelingen heeft voor de populatie in de Zuidwestelijke delta. Voor deze soort wordt gestreefd naar een regionale populatie van 200 exemplaren.

Onderbouw beoogde fasering in doelbereik uit NRD

De basisambitie voor het doelbereik is volgens paragraaf 3.2.1 van de NRD:

- 'Het zo snel mogelijk voldoen aan de behoudsdoelstellingen (stand van zaken ten tijde van aanwijzing);
- dat in 2030 ten minste 30% van de doelstellingen die niet in goede toestand verkeren en waarvoor een goede toestand is gedefinieerd, verbeterd is naar een goede toestand;
- en het geven van een doorkijk naar het bereiken van 60% van de doelstellingen in 2040 en ten minste 90% in 2050.'

De NRD vermeldt niet op basis van welke (ecologische en juridische) argumenten deze fasering in de tijd is aangebracht. Onderbouw in het MER waarom deze fasering met bijbehorende percentages is gekozen. Geef aan welke prioriteiten hierin worden aangebracht en beschrijf hoe het beoogde doelbereik op deze momenten zich verhoudt tot de instandhoudingsdoelstellingen en het verslechteringsverbod¹⁵. Leg hierbij ook een relatie met de looptijd van het te actualiseren beheerplan (2028–2034) en volgende beheerplanperioden. Hierdoor wordt een relatie gelegd met het mogelijke doelbereik van de volgende beheerplannen. Daarbij wijst de Commissie erop dat het belangrijk is dat de maatregelen binnen de komende beheerplanperiode zoveel mogelijk 'no regret' zijn vanuit het beoogde doelbereik op lange termijn (zie §4.1 over verbinding korte–lange termijn).

4 Maatregelenpakketten en voorkeursalternatief

Een MER krijgt meerwaarde als in beeld komt hoe maatregelen voor natuurherstel samengaan met combinatie(s) van gebruiksfuncties. De Commissie geeft in overweging om het MER ook op die 'ontwerpende' manier in te zetten.

4.1 Maatregelenpakketten

Samenstelling van maatregelenpakketten (alternatieven) volgens de NRD

De NRD beschrijft hoe door te 'zeven' een voorkeursalternatief (VKA) tot stand komt (zie figuur 2):

- In zeven 0 en 1 worden ecologisch effectieve maatregelen geselecteerd.
- In zeef 2 worden de losse maatregelen beoordeeld op ecologische, juridische en technische haalbaarheid, financiële en maatschappelijke impact en op hoofdlijnen naar

¹⁴ In een dergelijke visie kan worden uitgewerkt hoe de Natura 2000-gebieden waarvoor een regiodoelstelling voor broedvogels geldt, kunnen bijdragen aan de regiodoelstelling. Het gaat om de gebieden Grevelingen, Markiezaat, Zoommeer, Krammer–Volkerak, Oosterschelde en Westerschelde.

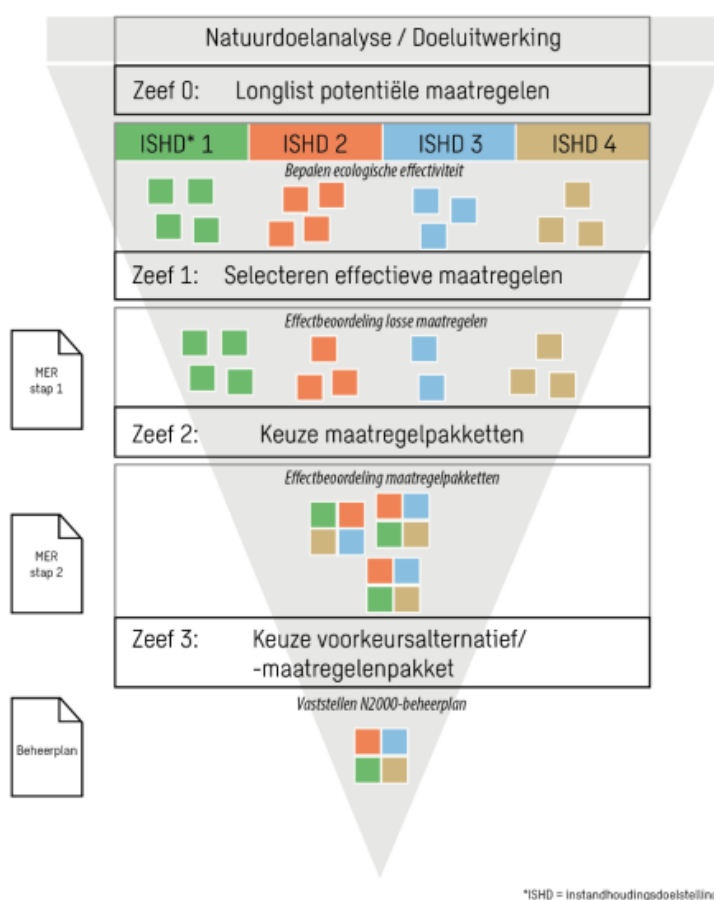
¹⁵ De Commissie merkt op dat het verslechteringsverbod preventief is geformuleerd: het *voorkomen* van verslechtering. Het is de vraag hoe de geformuleerde termijnen voor doelbereik zich verhouden tot een dergelijke verplichting.

effecten op milieu. Effectieve maatregelen die technisch of juridisch niet haalbaar zijn vallen af.

- Daarna worden maatregelenpakketten (in mer-termen ‘alternatieven’, in dit advies verder ‘maatregelenpakketten’) samengesteld uit combinaties van maatregelen. Deze maatregelenpakketten worden in meer detail onderzocht op hun milieueffecten en doelbereik.
- Vervolgens kiest het bevoegd gezag een VKA.

De Commissie vindt het proces van de zeven in de basis geschikt om het milieubelang volwaardig mee te wegen bij de samenstelling van een VKA. Wél adviseert ze ook maatregelen die minder goed scoren op financiële en maatschappelijke impact op te nemen in de maatregelenpakketten en mee te nemen bij de beoordeling van deze pakketten (zeef 3), om te voorkomen dat ecologisch effectieve maatregelen niet worden meegenomen in de maatregelenpakketten. Deze aspecten worden hier als beoordelingscriteria van milieueffecten meegenomen (onder criteria op de thema’s economische kwaliteit, sociale kwaliteit, haalbaarheid (kosten), zie tabel 12 in de NRD).

De beschrijving van deze aanpak in de NRD is nu nog procesmatig. Niet beschreven is op basis van welke uitgangspunten de maatregelenpakketten worden samengesteld. Daarover geeft de Commissie adviezen in de volgende deelparagraaf. De Commissie constateert dat de aanpak in de NRD’s voor verschillende beheerplannen enigszins verschilt en adviseert dit uniform te maken voor de beheerplannen die nu door Rijkswaterstaat worden geactualiseerd.

Figuur 2. Processchema totstandkoming beheerplan (overgenomen uit de NRD).

Nadere onderbouwing van de ernst en omvang van de knelpunten

De NRD beschrijft knelpunten voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de Grevelingen. Het gaat bijvoorbeeld om gebrek aan natuurlijke dynamiek, ontziltiging, vegetatiesuccessie, erosie van oevers, klimaatverandering, predatie, verstoring door recreatie en voedselbeschikbaarheid, mede in relatie tot de zuurstofloosheid. In het rapport Doeluitwerking zijn oplossingsrichtingen bij de knelpunten benoemd die de basis vormen voor uit te werken maatregelen.

De Commissie constateert dat informatie over het huidige doelbereik en knelpunten vaak beperkt beschikbaar is. Zo ontbreekt voor vogelrichtlijnsoorten informatie over de omvang en kwaliteit van het leefgebied veelal. Voor bruine kiekendief is geen informatie over het aantal broedparen beschikbaar. Voor grijze zeehond en gewone zeehond is het huidige doelbereik niet bepaald. De Commissie adviseert het doelbereik voor grijze en gewone zeehond op basis van de informatie in het rapport Doeluitwerking in het MER alsnog aan te vullen. Gegevens over de aantaltrends van de aangewezen vogelsoorten en de kwaliteit en omvang van habitattypen is veelal wél aanwezig.

Het rapport Doeluitwerking beschrijft dat informatie over knelpunten als recreatie, de voedselbeschikbaarheid en de samenhang tussen knelpunten in de waterkwaliteit en de voedselbeschikbaarheid beperkt beschikbaar is. Dit kan leiden tot onzekerheden over de ernst en omvang van de knelpunten en kan het formuleren van maatregelen en het bepalen van de effectiviteit van maatregelen bemoeilijken.

De Commissie adviseert de ernst, omvang en onzekerheid van de knelpunten in het MER beter te onderbouwen, met gebruik van bestaande analyses (Doeluitwerking, evaluatie beheerplan, de NDA Grevelingen en advies Ecologische Autoriteit), de ecologische systeemanalyse en waar nodig verdiepend onderzoek. Dit biedt informatie voor het effectief formuleren en beoordelen van maatregelenpakketten.

In de NRD (tabel 12) staat dat voor een aantal vogelsoorten de opgave 'toename van de populatie' is. De Commissie merkt op dat het populatiedoel voor vogels gaat over het behouden of herstellen van de draagkracht voor de genoemde aantallen. De draagkracht hangt samen met de omvang en kwaliteit van het leefgebied. Als het doelaantal niet wordt gehaald moet een analyse worden uitgevoerd of de omvang en kwaliteit van het leefgebied wel voldoen. Voeg deze analyse toe aan het MER op basis van beschikbare gegevens als onderbouwing van de knelpunten.

Onderzoek de hoeken van het speelveld

Wettelijk is vereist dat in een beheerplan de maatregelen staan die nodig zijn om verslechtering te voorkomen en de instandhoudingsdoelstellingen te halen. Een MER is daarnaast bedoeld om de aanzienlijke milieueffecten van maatregelen in beeld te brengen en de effecten van maatregelen te vergelijken. Verder is een alternatievenonderzoek een verplicht onderdeel van een MER.

Een alternatievenonderzoek biedt de kans de uiterste mogelijkheden, ofwel de hoeken van het speelveld, te verkennen en de milieueffecten van de mogelijkheden –inclusief de uitersten– in beeld te brengen en te vergelijken. De Commissie adviseert om het MER voor het beheerplan Grevelingen te gebruiken om de hoeken van het speelveld te onderzoeken

bijvoorbeeld voor wat betreft de mate van doorspoeling, de saliniteit¹⁶ van het water, maximale of beperkte peildynamiek en vergaande recreatieve zonering. Het gaat om het onderzoeken van maatregelen die bijdragen aan het doelbereik. Stel ook een maatregelenpakket samen waarmee de instandhoudingsdoelstellingen volledig worden bereikt.

Bewaak bij de keuze van maatregelen ook de aansluiting met de maatregelen voor de Kaderrichtlijn Water en Getij Grevelingen (maatregelen uit de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW)). Bij Getij Grevelingen gaat het om gedeeltelijk herstel van getijdennatuur en het verbeteren van de waterkwaliteit in het Grevelingenmeer door introductie van getijdendynamiek middels een verbinding met de Noordzee en verbeteren van de land–water verbindingen.¹⁷

Verbind maatregelen voor de korte en lange termijn

Op de lange termijn (tientallen jaren) kunnen maatregelen nodig zijn die veel verder gaan dan de maatregelen die nu, op de korte termijn van het beheerplan, denkbaar zijn. Onder meer klimaatverandering en zeespiegelstijging zullen de omstandigheden in en om de Grevelingen zodanig veranderen dat op termijn de huidige maatregelen niet langer voldoen en op andere maatregelen moet worden overgestapt. De onzekerheden in deze verwachte veranderingen zijn te groot om nu al tot veel verder gaande maatregelen te besluiten. Het is echter verstandig om bij de maatregelen op de korte termijn al wel rekening te houden met de realiteit dat op termijn die overstap naar andere maatregelen nodig zal zijn. De keuzes van nu moeten die overstap niet in de weg staan of minder effectief maken. Daar is een aanpak op basis van ‘adaptatiepaden’ voor ontwikkeld, die in Nederland al binnen het Deltaprogramma wordt toegepast.

De aanpak op basis van ‘adaptatiepaden’ komt erop neer dat je nu voor maatregelen kiest waarmee voldoende opties openblijven om op een moment in de toekomst op andere maatregelen over te stappen als dat dan, met de kennis van dat moment, verstandig is. Zo volgen verschillende maatregelen elkaar in de tijd op tot een flexibel adaptatiepad naar de toekomst. Er zijn verschillende adaptatiepaden denkbaar die samen lijken op een metrokaart. In de toekomst kijk je terug en zie je welke metrolijnen (maatregelen) met overstappunten, en dus welk adaptatiepad, je hebt gekozen om daar te komen. De Commissie geeft ter overweging deze aanpak expliciet toe te passen bij het ontwerpen van alternatieven als hoekpunten van het speelveld. Geef voor de maatregelen bovendien aan wat nodig is zodat ze ook op langere termijn effectief zijn in het licht van zeespiegelstijging en klimaatverandering.

Overwegingen bij de uitwerking van de maatregelenpakketten

De Commissie adviseert om in ieder geval de volgende overwegingen mee te nemen bij de totstandkoming van de maatregelenpakketten:

- **Randvoorwaarden en beperkingen.** Geef aan welke maatregelen ecologisch gezien wel kansrijk en mogelijk zijn, maar vanwege andere beperkingen op bezwaren stuiten. Beschrijf en onderbouw zo concreet mogelijk welke factoren beperkend zijn voor de in te zetten middelen en dus voor de te onderzoeken maatregelenpakketten. De Commissie merkt op dat bij twijfel hierover het MER juist gebruikt kan worden om te onderzoeken

¹⁶ Zoutgehalte van water en waterbodem.

¹⁷ Zie ook rapport Toekomstbestendige Rijn-, Maas- en Scheldemonding. Ecologisch streefbeeld richting 2050. Rapport Programmatische Aanpak Grote Wateren.

hoe een maatregel wél haalbaar gemaakt kan worden. Als er dus geen zekerheid is over of een maatregel haalbaar is, adviseert ze om die maatregel juist wél in de maatregelenpakketten mee te nemen, zodat zowel effectiviteit als haalbaarheid goed in beeld komen.

- **Eerder afgevalen maatregelen.** Bekijk welke maatregelen bij het voorgaande beheerplan zijn overwogen, maar niet zijn getroffen vanwege bijvoorbeeld gebrek aan draagvlak of kosten. Neem ze op in het MER als ze ecologisch doeltreffend kunnen zijn.

4.2 Voorkeursalternatief

De Commissie adviseert om het VKA in het MER te beschrijven en aan te geven hoe het zich verhoudt tot (1) het eerdere beheerplan en (2) de onderzochte maatregelenpakketten.

Het MER moet in ieder geval voldoende informatie bevatten om de milieugevolgen en het doelbereik van het VKA af te leiden. De Commissie beveelt aan om in het MER expliciet de milieugevolgen en het doelbereik van het VKA aan te geven. Dat geeft duidelijkheid aan bestuurders en belanghebbenden. Ook adviseert ze om aan te geven hoe de informatie over milieugevolgen en doelbereik hebben meegewogen bij de keuze van het VKA.

5 Beoordeling doelbereik en milieugevolgen

De NRD bevat in tabel 14 een beoordelingskader voor het in beeld brengen van milieueffecten en doelbereik. Per milieuaspect staat het criterium beschreven en of een kwalitatieve of kwantitatieve beoordeling wordt uitgevoerd. In de volgende paragrafen geeft de Commissie specifieke adviezen hierover.

5.1 Beoordeling doelbereik

Referentiesituatie voor doelbereik Natura 2000

De Commissie merkt op dat voor het doelbereik een specifieke invulling geldt van het begrip referentiesituatie, zoals de NRD juist beschrijft (paragraaf 2.2). De basis voor het uitsluiten van verslechtering in een habitatrictlijngebied is de natuuroppervlakte en –kwaliteit op de Europese referentiedatum (hier: 7 december 2004). Voor een vogelrichtlijngebied, wat de Grevelingen eveneens is, geldt het moment van aanwijzing als referentiedatum (24 maart 2000). Ten opzichte van deze referentiedata is verslechtering niet toegestaan. Voor sommige natuurtypen in het gebied moet ook een uitbreiding van oppervlakte/omvang of een verbetering van kwaliteit worden gerealiseerd. Dit wordt in de praktijk beoordeeld ten opzichte van het moment van aanwijzing: voor habitatrictlijn doelen is dat het jaar 2013 en voor vogelrichtlijn doelen (wederom) 2000.

Beschrijf de referentiesituaties herkenbaar in het MER en beoordeel doelbereik ten opzichte van de juiste data.

Doelbereik voor de habitattypen en soorten

Geef aan wat het doelbereik is van de maatregelenpakketten, waaronder het VKA, binnen de beheerplanperiode en hoe zich dat verhoudt tot de doelen in het Aanwijzingsbesluit. Doe dit voor ieder habitatype en voor alle individuele soorten. Beoordeel in hoeverre naar verwachting:

- verslechtering voor het habitatype of het leefgebied van een soort binnen de beheerplanperiode teruggedraaid en/of (verdere) verslechtering wordt voorkomen;
- de uitbreidings- en verbeterdoelen in het gebied voor het leefgebied van een soort binnen de beheerplanperiode behaald worden. Voor vogelrichtlijndoelen betekent dit dat bepaald wordt of het leefgebied voor het populatiedoel op orde is.

Breng het doelbereik van maatregelenpakketten en het VKA herkenbaar in beeld in het MER, los van de milieugevolgen, en neem dit op in de samenvatting van het MER.

De Commissie constateert dat uit de wetgeving volgt dat het beheerplan moet aangeven wat de resultaten van maatregelen zijn voor het voorkomen van verslechtering en het halen van de instandhoudingsdoelstellingen.¹⁸ Ze verwacht dat een kwantitatieve beoordeling van de effectiviteit van het VKA nodig is om aan dit vereiste te voldoen en om te kunnen beoordelen of de beoogde oppervlakten en (abiotische) omstandigheden daadwerkelijk gerealiseerd worden. Ga daarom zo veel mogelijk kwantitatief in op doelbereik.

Als er nog een restopgave is, bijvoorbeeld omdat verslechtering niet tegengegaan kan worden en/of de instandhoudingsdoelstellingen niet worden bereikt, geef dan aan hoe deze restopgave er uit ziet. Geef ook in een doorkijk aan welke typen maatregelen daarvoor nog nodig zijn en welke inspanningen (dus) in andere sporen vereist zijn.

Doelbereik andere Natura 2000-gebieden

De samenhang tussen maatregelen in de verschillende beheerplannen in de Zuidwestelijke Delta is een belangrijk aandachtspunt (zie hoofdstuk 2 van dit advies). Beschouw daarom ook de gevolgen van maatregelenpakketten voor het doelbereik in andere Natura 2000-gebieden. Deze beoordeling kan kwalitatief en op hoofdlijnen, bijvoorbeeld door overeenkomstige habitattypen en soorten te clusteren. Geef aan hoe doelbereik binnen en buiten het Natura 2000-gebied meewegen bij de keuze voor het VKA.

5.2 Referentiesituatie voor milieugevolgen

In de NRD is beschreven wat wordt verstaan onder de referentiesituatie voor het beoordelen van effecten in het MER (paragraaf 3.1.2). De referentiesituatie bestaat uit de huidige situatie en autonome ontwikkelingen. Dit is de situatie die in de toekomst ontstaat als het plan niet wordt gerealiseerd, maar andere ontwikkelingen wel doorgaan. Autonome ontwikkelingen zijn ontwikkelingen die zeker gaan plaatsvinden, omdat er een besluit over is genomen en/of omdat het zekere trends behelst die gaan plaatsvinden.

De Commissie kan zich vinden in deze beschrijving en adviseert hierbij ook de effecten van maatregelenpakketten van de Kaderrichtlijn Water mee te nemen aangezien deze eveneens van invloed kunnen zijn op de doelstellingen van Natura 2000. Deze referentiesituatie voor

¹⁸ Zie artikel 4.26, aanhef en onder c., Besluit kwaliteit leefomgeving.

milieueffectrapportage is van belang voor het bepalen van de milieueffecten van de maatregelenpakketten, waaronder het VKA, op andere milieuthema's dan het doelbereik voor Natura 2000.

5.3 Beoordeling van milieugevolgen

5.3.1 Algemene adviezen

De Commissie heeft de volgende algemene adviezen bij het in beeld brengen van de milieugevolgen:

- **Abstractieniveau.** Tabel 14 van de NRD vermeldt dat op veel milieuthema's kwalitatieve beoordelingen plaatsvinden. Voor een goed beeld van de aanzienlijke milieugevolgen van de maatregelenpakketten adviseert de Commissie om milieugevolgen zoveel mogelijk te kwantificeren en de maatregelenpakketten zo te vergelijken.
- **Realisatiefase.** Geef kwalitatief inzicht in de realisatiefase, de werkzaamheden die hiervoor nodig zijn en de milieugevolgen die hierdoor kunnen optreden.
- **Afstemming van het beoordelingskader.** Maak één gezamenlijk beoordelingskader voor de Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta waarvoor Rijkswaterstaat voortouwnemer is. Dit is nodig gezien de sterke samenhang tussen (de beheerplannen voor) deze gebieden (zie hoofdstuk 2).

De Commissie merkt verder op dat niet alle milieuaspecten uit het beoordelingskader belangrijk zijn voor dit MER. Ze adviseert dit beoordelingskader verder te verfijnen zodat alleen relevante aspecten overblijven.

Klimaatrobuustheid

Uit het rapport Doeluitwerking blijkt dat klimaatverandering en zeespiegelstijging (potentiële) knelpunten zijn voor het realiseren van diverse instandhoudingsdoelstellingen. Breng kwalitatief in beeld wat het effect van de maatregelen(pakketten) is op de gevoeligheid van instandhoudingsdoelstellingen voor klimaatverandering en zeespiegelstijging.

5.3.2 Beoordeling Natuur, anders dan het doelbereik voor Natura 2000

Naast de beoordeling van de maatregelenpakketten op het Natura 2000-doelbereik adviseert de Commissie om in het MER de effecten op andere flora en fauna te beschrijven. Het gaat daarbij om positieve en om negatieve effecten. Schets daarvoor op hoofdlijnen het ecologisch functioneren van het studiegebied voor soorten en leefgemeenschappen waarvoor geen instandhoudingsdoelstellingen gelden, voor zowel de (onder)water- en landnatuur.

Gevolgen van activiteiten die zijn vrijgesteld van de vergunningplicht

In het Natura 2000-beheerplan kunnen activiteiten worden aangewezen die worden vrijgesteld van een omgevingsvergunningplicht voor een Natura 2000-activiteit. In het vigerende beheerplan gaat het om een breed spectrum aan activiteiten waaronder uiteenlopende vormen van recreatie, bestaande lozingen, vliegverkeer, jacht en schadebestrijding en beheer en onderhoud. De activiteiten zijn onder specifieke voorwaarden vrijgesteld waardoor significante gevolgen voor het Natura 2000-gebied bij het opstellen van het vigerende beheerplan niet in beeld komen.

De NRD vermeldt niet hoe met deze activiteiten zal worden omgegaan in het nieuwe plan. De Commissie adviseert om de toetsing van de impact van deze activiteiten op de Natura 2000-doelen opnieuw uit te voeren in het kader van het nieuwe beheerplan, ten opzichte van de huidige, feitelijke situatie van de natuur in het gebied. Voor het MER horen nieuwe vrijstellingen en maatregelen die volgen uit deze toetsing tot het voornemen. Neem deze nieuwe vrijstellingen en maatregelen mee in de effectbeoordeling.

Geef zoveel mogelijk kwantitatief aan of en hoe de omvang/intensiteit van activiteiten in de eerste beheerplanperioden zich heeft ontwikkeld. Dit is in ieder geval belangrijk voor activiteiten die samenhangen met de NRD genoemde knelpunten zoals het recreatief gebruik. Als er maatregelen (voorwaarden) nodig zijn om aantasting van het gebied te voorkomen, neem deze dan mee in de maatregelenpakketten. Werk voorwaarden specifiek en zoveel mogelijk kwantitatief uit. Uit het rapport Doeluitwerking blijkt dat handhaving van voorwaarden voor het recreatief gebruik in de praktijk vaak lastig is. Houd daarom bij de voorwaarden en maatregelen expliciet rekening met de handhaafbaarheid.

Een vrijgestelde activiteit kan, als het geen significante gevolgen voor het Natura 2000-gebied heeft, wel gevolgen hebben voor andere natuur in het studiegebied of andere milieuaspecten. Is dat het geval en behoort die activiteit tot het voornemen, dan moet deze in het MER ook op die andere milieugevolgen worden onderzocht.

Natuurnetwerk Zeeland

Beschrijf de ligging van het Natuurnetwerk Zeeland¹⁹ en de ecologische relatie met de Natura 2000-opgaven in het gebied. Beschrijf vervolgens kwalitatief of en hoe maatregelen het Natuurnetwerk Zeeland positief of negatief kunnen beïnvloeden en geef aan wat dit betekent voor de wezenlijke kenmerken en waarden (natuurbeheertypen) van dit gebied. Beschrijf, indien relevant, maatregelen om gevolgen te voorkomen of te beperken. Als compensatie aan de orde is, beschrijf dan globaal in het MER hoe deze eruit kan zien.

Beschermde soorten

Beschrijf op hoofdlijnen de voor het beheerplanniveau relevante beschermde soorten die in het studiegebied aanwezig zijn en door de maatregelen beïnvloed kunnen worden. Kijk hierbij naar de functie (zoals broeden, rusten of foerageren) op de locaties waar ze voorkomen. Beschrijf welke gevolgen de maatregelen hebben voor de staat van instandhouding (zowel positief als negatief).²⁰

Ga vervolgens in op mitigerende maatregelen indien nodig of (vanuit het voorzorgsbeginsel) wenselijk en schat de effectiviteit daarvan in. Dan kan hier in het vervolgproces rekening mee gehouden worden.

Gevolgen voor biodiversiteit en Rode Lijsten

De beoogde maatregelen bieden mogelijk kansen voor versterking van niet wettelijk beschermde natuur in het gebied. Geef aan of en op welke wijze deze kansen zullen worden

¹⁹ De kustzone en deltawateren hebben binnen het Natuurnetwerk Zeeland de status 'beschermde natuur deltawateren open water'

²⁰ Benut om dit in te schatten in elk geval de Rode Lijsten. De status van een soort op de Rode Lijst geeft belangrijke informatie over de landelijke gunstige staat van instandhouding.

benut en wat daarbij de ecologische potenties zijn. Beschrijf daarnaast de mogelijke kansen en effecten op relevante Rode Lijstsoorten en mitigerende maatregelen indien nodig.

5.3.3 Water en bodem

Breng de effecten van de maatregelenpakketten op het bodem- en watersysteem waar mogelijk kwantitatief in beeld. Ga bij de effectbeoordeling –in aanvulling op de beschreven milieuaspecten in de NRD –ten minste in op de aspecten peilfluctuatie, (oever)erosie en sedimentatie, inundatie van de oeverzones, zuurstofgehalten van de waterbodem en waterkolom, het zoutgehalte van het water en de waterbodem, de nutriëntenconcentraties in het water en de troebelheid (turbiditeit) van de waterkolom. Geef ook aan welke effecten de maatregelenpakketten hebben op de waterkwaliteit en op de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water (prioritaire stoffen, biologie, fysische chemie, specifiek verontreinigende stoffen). Denk bij het kwantificeren bijvoorbeeld aan het percentage van het gebied waar een beschreven effect kan optreden.

6 Monitoring en onderzoek

De Commissie constateert op basis van de NRD en het rapport Doeluitwerking dat door het ontbreken van informatie over doelbereik en knelpunten monitoring en nader onderzoek belangrijke aandachtspunten zijn (zie ook paragraaf 4.1). In de NRD en het rapport Doeluitwerking is monitoring en onderzoek dan ook terecht geagendeerd.

De Commissie adviseert in het MER een aanzet tot een monitoringsprogramma te geven, waartoe in ieder geval het doelbereik voor Natura 2000 behoort. Belangrijk daarbij is het verzamelen van en beter gebruiken van bestaande gegevens die inzicht geven in de omvang en kwaliteit van leefgebieden van vogelsoorten aangezien dit een grote kennisleemte is. Geef in het monitoringsprogramma aan op welke aspecten en op welke manier de monitoring wordt uitgevoerd en wie verantwoordelijk is. Formuleer ook beheermaatregelen waarmee tussentijds bijgestuurd kan worden als het gebied verder verslechtert of maatregelen niet effectief genoeg zijn.

De Commissie adviseert verder in het MER een aanzet voor een onderzoeksprogramma op te nemen. Het betreft onder andere onderzoeken die betrekking hebben op de kennisleemten die in de NRD en in het rapport Doeluitwerking zijn genoemd.²¹ Geef in het onderzoeksprogramma aan wie voor de uitvoering van de onderzoeken verantwoordelijk is en wanneer ze worden uitgevoerd.

Laat verder zien over welke milieuaspecten in de effectbeoordeling er onvoldoende informatie is door een gebrek aan gegevens. Spits dit toe op milieuaspecten die in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen, zodat de consequenties van het tekort beoordeeld kunnen worden. Geef ook aan of dat wat ontbreekt op korte termijn kan worden ingevuld en of ontbrekende kennis kan leiden tot onderzoeksmaatregelen in het beheerplan.

²¹ Het onderzoeksplan zoute meren geeft een goed overzicht van openstaande onderzoeksvragen die betrekking hebben op de waterkwaliteit in het Veerse Meer en de Grevelingen. *Onderzoeksplan zoute meren. Geïntegreerd meet- en onderzoeksplan voor Grevelingenmeer en Veerse Meer*. Deltares, 2024.

Tot slot adviseert de Commissie in het MER de meest actuele gegevens te gebruiken die inzicht geven in het doelbereik van de Natura 2000-doelen. Gegevens over de aantallen broedvogels en niet-broedvogels bijvoorbeeld worden jaarlijks geactualiseerd en de Commissie adviseert deze jaarlijkse actualisaties te gebruiken bij de bepaling van het huidige doelbereik.

7 Leesbaarheid en samenvatting

Vorm en presentatie

De vergelijking van de maatregelenpakketten verdient bijzondere aandacht. Presenteer de vergelijking bij voorkeur met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Zorg voor:

- een zo beknopt mogelijk MER, onder andere door achtergrondgegevens niet in de hoofdttekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen en daarnaar in de hoofdttekst te verwijzen. Het MER moet daarbij wél zelfstandig leesbaar zijn;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst;
- recent, goed leesbaar kaartmateriaal, met duidelijke legenda.

Samenvatting van het MER

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers. Dit onderdeel verdient daarom bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de inhoud van het beheerplan;
- de doelstellingen voor de natuur in het gebied;
- de belangrijkste knelpunten voor de natuur;
- de onderzochte maatregelenpakketten en hoe die aansluiten bij de natuurdoelen en de knelpunten;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van het beheerplan en de maatregelenpakketten, inclusief de onzekerheden en leemten in kennis die daarbij aan de orde zijn;
- het doelbereik van de maatregelenpakketten;
- de argumenten voor de selectie van de maatregelen die in het beheerplan worden vastgelegd.

BIJLAGE 1: Projectgegevens

Advies van de Commissie over het op te stellen MER

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep geeft aan welke onderwerpen naar zijn mening moeten worden behandeld in het MER en met welke diepgang. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep op 6 oktober 2025 het gebied bezocht waar milieugevolgen kunnen optreden. Meer informatie over de [Commissie](#) en over haar [werkwijze](#) vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

dr. Wilfried ten Brinke

dr. ir. Gerben van Geest ing.

dr. ir. Zwanette Jager

prof. dr. ir. Hans Mommaas (voorzitter)

drs. Evalyne de Swart (secretaris)

dr. Joan van der Velden

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport wordt opgesteld

Natura 2000-beheerplan.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor projecten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een milieueffectrapport (MER) vereist zijn. Uit [Bijlage V van het Omgevingsbesluit](#) onder de Omgevingswet volgt om welke projecten het gaat. Op dit moment is nog niet duidelijk of en voor welk van deze projecten het beheerplan kaders stelt. Dit is afhankelijk van de inhoud van het uiteindelijke beheerplan. Een MER is mogelijk ook nodig omdat effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit

De minister van Infrastructuur en Waterstaat, de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en het college van Gedeputeerde Staten van de provincies Zeeland en Zuid-Holland.

Initiatiefnemer besluit en bevoegd gezag mer-procedure

De minister van Infrastructuur en Waterstaat (Rijkswaterstaat namens deze).

Heeft de Commissie ook zienswijzen en adviezen bij haar advies betrokken?

Het bevoegd gezag heeft de Commissie niet in de gelegenheid gesteld om zienswijzen en adviezen bij haar advies te betrekken.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft gebruikt?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer [3981](#) in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage

A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e info@commissiemer.nl
w commissiemer.nl

